

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ԼՕԳԵՅԻՆ, ԲԱՆԾՈՒԼԿԱՆ, ԳԲԳԻՏԵԿԱՆ
ԵՒ ՔԼԱՆԲԵԿԱՆ

ՎԵՑԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ
ՇՐՋԱՆ ՄԻԼՄԵԼՅ

ՅԵՐՈՒՍԸՂԷՄ
Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՄՐԲՈՑ ՅԱԿՈՎԵԱՆՑ
1871

U N I V E R S I T Y

C O L L E G E

OF

THE

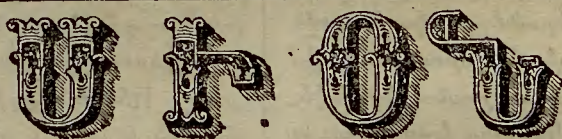
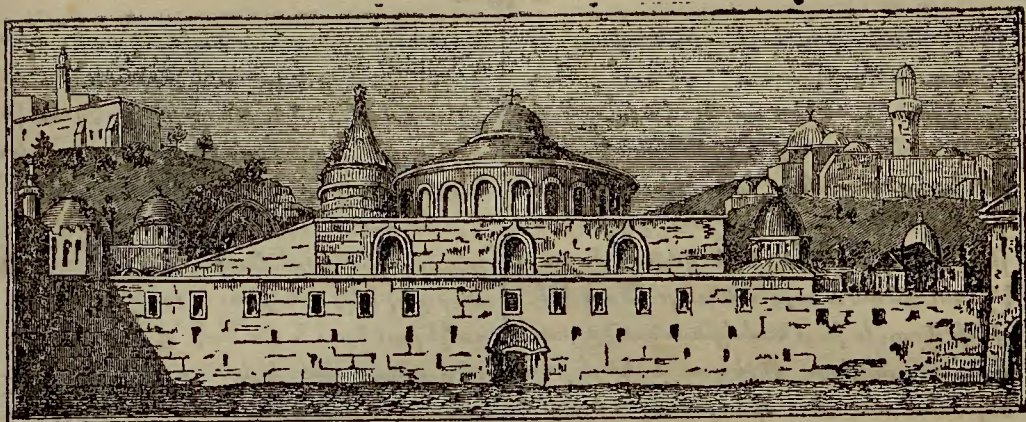
STATE

OF

THE

1871

ՎԵՏԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ
ԹԻՒ 2.

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ՓԵՏՐՎԱՐ 28.
1871.

Ա.Զ.Գ.Ա.ՅԻՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

Ս Ի Մ Ո Ն Պ Ե Տ Ր Ո Ս

ՅԵՂ. Ա. 42. Մաթ. ԺԶ. 15-18.

Հոգւած Պապի գլխաւորութեան և անսխալականութեան պաշտպանները կը ջանան գլխաւորապէս Պետրոսի առաքելութեան վրայ հիմնել իրենց փաստերը։ Հետեւապէս, նոյն պաշտպաններու փաստերը ի հիմանց ջրելու համար՝ հարկ է Պետրոսի առաքելութիւնը գիտողութեան առնուլ և նոյնը աւետարանական ջինջ և յստակ հայելոյն մէջ նկատել։ Եւ ի ամենէն կարճ և անմղար ճանապարհը։ Վասն զի, ուր Ղեւտարանի ճշմարիտ ոգին և սկզբունքը կը խօսին, անդանօր կը կարկամին մարդկային լիզուք և յօդս կը ջնդին ամեն փաստաբանութիւնը։ Ղեւտարանի համագիշ ոգին է ահս, որ կը խօսի հե-

տեւեալ յօդուածոյն մէջ, զոր գաղղիականէն ազատօրէն թարգմանելով՝ կը հրատարակենք, և մեր ընթերցողաց, մանաւանդ հռովմէական աղայնոց խորին մտադրութեանը կ'ընծայենք։

Չինորս մի, Միգրէաս անուամբ, Յիսուսի վրայ խօսուածները լսելով՝ ցանկացաւ հետեւել Յիսուսին։ Միգրէաս, հաւատարմով որ Յիսուան է խոստացեալ Սեւիան, փափաքեցաւ սոյն երանաւէտ լուրը հաղորդել իւր եղբայր Սիմոնին, ուստի և շուտով իւր եղբայրը առաւ Յիսուսի մօտ բերաւ։ Ղեւտարանից կ'ասէ. «Եւ հայեցեալ ընդ նա (ընդ Պետրոս) Յիսուսի՝ ասէ. Դու ես Սիմոն որդի

Յովնանու . դու կոչեցցիս Կեփաս , որ
Թարգմանի Պետրոս (վէմ) : Եւ
որովհետեւ Յիսուս ոչ կը խաբէ և
ոչ ունայն խօսքեր կ'արտասանէ , ու
րեմն օտն բառերը՝ Դոս կոչեցիս Կեփաս
կամ Վէմ , կը նշանակեն Թէ՝ դու պիտի
լինիս վէմ , դու պիտի լինիս ժայռ :
Եւ յետհետեւ այս անունը մնաց Սի-
մոնի վրայ , և իւր նախկին անունը տա-
կաւ առ տակաւ ջնջեցաւ և կամ իւր
նոր անունն հետ միասին հնչուեցաւ :
Յիսուսի աշակերտները սկսան սովու-
րաբար և յաճախ Պետրոս կամ Վէմ
անուններէրենց պաշտօնակից ընկե-
րը : Անք եւս Պետրոս խորհրդաւոր
անուամբ կը ճանչենք զՍիմոն : Եւս-
ուած իւր յաւիտենական հրովարտու-
կաց մէջ կանխապէս արդէն Պետրոս
անունանած էր զՍիմոն , ինչպէս և
ընտրած էր և զՍիմոն Պետրոս (վէմ)
էր նա յառաջքան իւր մարմնաւոր
ծնունդն , Պետրոս է նա Եկեղեցւոյ
մէջ մինչեւ ՚ի կատարած աշխարհի .
Պետրոս է նա յաւիտենական յաւիտենից :
Երբ կը խոստովանինք որ Յիսուս ա-
ռանց նպատակի ոչ կը խօսի և ոչ կը
գործէ , իսկոյն կը գտնենք ուրիշ ա-
պացոյց մի եւս , որ Յիսուս գիտ-
մամբ և նպատակաւ տուած է իւր
աշակերտին օտն նշանական և խորհր-
դաւոր անունը : Յիսուս հանդիսա-
ւոր առթիւ կիցեց իւր աշակերտը Պե-
րոս անուամբ : Եւ որովհետեւ յուզուած
էր և միանգամայն երկու կուսակցու-
թեան բաժնուած Նազորեցի Յի-
սուսին նկատմամբ : Այն կէտի վը-
րայ միայն համամիտ էին , որ Յի-
սուս մեծ է քան զամենայն մարդիկ ,
և այնչափ մեծ , որ չէին կարող հա-
մագոծիլ երբէք Թէ նա ներկայ սե-
րունդին կը պատկանի և ներկայ ժա-
մանակի մարդ է : Վասն զի անցած ժա-
մանակի իրողութիւնքը և մարդիկը

առաւել յարգի և նախապատիւ էին
նոցա համար : Երբ և՛ ընդունէին որ
Յիսուս այն մեծ մարդիկներէն մէկն
է , որով Եւսուած կը փառաւորի :
Երբ և՛ կարծէին Թէ Յիսուս կամ
Յովնանն էս Սիմոնն է , կամ Եւ-
ղիան , կամ Երեմիան , կամ մի օրն ՚ի
մարգարէից : Յիսուս ասաց իւր ա-
շակերտներուն . « Իսկ դուք զ՛ն ա-
սէք զինէն Թէ իցեմ » : Սիմոն Պետ-
րոս պատասխանեց . « Դու ես Քրիս-
տոսն որդի Եւսուածոյ կենդանւոյ » :
Եւ Յիսուս իսկոյն ասաց . « Երանի-
քեզ , Սիմոն որդի Յովնանու . զի
մարմնն և արիւնն ոչ յայտնեաց քեզ ,
այլ Հայր իմ որ յերկինս է : Եւ ես
քեզ ասեմ . Օ՛ր դու ես վէմ և ՚ի
վերայ այդ վիմի շինեցից զԵկեղեցի
իմ և դրունք դժոխաց զնա մի յաղթու-
հարեայեն » : Մատ . Ժ. 2 . 15—18 :

Եւսպէս ուրեմն Յիսուս հանդի-
սապէս Պեպրոս անունը տուաւ Յով-
նանի որդւոյն : Եւսպին անգամ երբ
տակաւին Պետրոս ամենեւին բառմը
արտասանած չէր , և երկրորդ անգամ
երբ օտն առաքեալը յայտնեց իւր
գաւանու թիւնը :

Պարտք կը համարինք խորհրդա-
ծել Թէ ինչպէս համար Յիսուս փո-
խեց Պետրոսի ծննդեան անունը :
Բայց հարկ է նախ և առաջ քննու-
թեան առնուլ օտն նոր անունը , օտն
նշանաւոր կոչումը , զոր Յիսուս Քրի-
ստոս տուաւ Սիմոնին :

Ըմեն անուններ նշանակութիւն
ունին ամեն ազգաց մէջ , բայց շատ
անգամ կ'աղայլուին և կը փոփոխին :
Իսկ Եւրոպեցւոց մէջ այնպէս չէ : Եւ-
րոպայ բառերը մեծ մասամբ անխափա-
միացած են : Սկսած զի , Եւրոպեցւոց
լեզուի մի գլխաւոր յատկութիւնն
է , որ յատուկ անուններն անգամ ի-
մաստ մի յայտնեն : Այն ազգատոհմի

կամ գերդաստանի ամեն բաղձանքները, ակնկալութիւնները, իղձերը և յիշատակները յայտնապէս կ'երեւէին նորածին մանկանը տուած անուանաւորութեան մէջ: Բայց այս նկատմամբ չէ որ կամինք բացատրել Սիմոն և Յովնան անուանեցերը: Վասն զի, շատ անգամ երբ հայր մի անուն կ'ընտրէր իւր որդւոյն համար, Նախախնամութիւնն էր որ կ'ուղղէր հօր կամքը՝ աստուածային կամաց համաձայն առնուն տալու իւր զաւակին: Այսպէս ահա հրեշտակն էր, որ յայտնեց Օգոստինիոսին Յովնան անուանել իւր որդին, որ կը նշանակէ շնորհ կամ պարգեւ: Յաւիտեանական: Այսպէս նաեւ Յիսուս կամ Փրկիչ օտարական առնուն աստուածային յատուկ կամօք փոխուեցաւ Յիսուս Քրիստոս: Այնպիսի ակներեւ դէպքեր կան քանի մի անուանակոչութեանց մէջ, որ անկարելի է ասել թէ՛ լատուած ինքը չէ որոշած նոյն անունները: Սիմէ այսպէս չէ՞ նաեւ Պողոս առաքելոյն Սաւուր կամ Սաւուր անունը, որ Սաւուր թագաւորի անունն էր, որ զԻսաիթ հաղածելով կը հաղածէր զՌոմեան: Լատուոյ: Ինչպէս Սաւուր թագաւորը, նոյնպէս և Սաւուր հաղածողն էր, երկրեան եւս հաղածիչներ էին. և այս առթիւ էր, որ Յիսուս Դամասկոսի ճանապարհին վրայ առաջ Պողոսին. «Սաւուր, Սաւուր, զի հաղածես զիս» Դատ այսպիսի անուններ կան Եբրայեցւոյ մէջ, բայց մենք չուրեք անուանալ մի առ մի յիշել միայն կ'ասենք, որ Սիմոն կը նշանակէ Խաղ, իսկ Յովնան կը նշանակէ Լաւանի: Ինչգեղեցիկ անուններ: Ինչպէս գեղեցիկ կը պատշաճին այն առաքելոյն, որ սիրելի էր և միանգամայն մեծարոյ: Ինչպէս դիւրաւ կարող է հասկանալ ամեն քրիստոնէայ, որ Խաղ և Լաւանի

անուններ կրողը արժանի է նաեւ Պետրոս կամ Վէճ անունը կրելու:

Յիսուս երկու անգամ լեւիտա կամ Վէճ անունը տուաւ Սիմոնին: Այս անունը ի սկզբան ամենեւին միայն կամ անհասկանալի չէր: Բայց մարդիկ, վերջին ժամանակաց մէջ, սկսան տարբեր կերպով մեկնել և առաջին պարզութիւնը քողարկել: Արեւմտեան նոյն անուանակոչութիւնը վերստին պարզեաւ միակ միջոցն է այն ճշգրիտ բառերուն դիմել, որոց թարգմանը Յիսուս Քրիստոսն է, և զորս աւանդած են մեզ Սաւուրութեան և Յովնանէս առեւտարանիչները: Կարող ենք հաւատալ (կամ կարող էր հաւատալ Յովնանու որդին,) որ Պետրոս անունը ի սկզբան կը նշանակէր նոյն առաքելոյն անդրդուելի հաստատութիւնը: Եթէ այսպէս հաւատացած լինէր Պետրոս, մեծ մոլորութիւն էր և անարդիւն հաստատութիւն: Վասն զի, ժամանակ պիտի գար, որ Պետրոս ինքնին սատարի հակառակն պիտի գտնէր այն անուանակոչութիւնը, զոր ընկալաւ իւր վարդապետէն, և որով միշտ կ'անուանուէր իւր ընկերակիցներէն: Չը խօսինք Պետրոսի ցաւալի ուրախութեան և փախուտեան վրայ, միթէ համազման հաստատութիւն էր, միթէ սիրոյ հաստատութիւն էր նորա յանձնապատանութիւնը եւ զայրոյթը, որ թէեւ արիութիւն կը թուին, բայց մարմինն ու արիւնն էր որ մեծ դեր կը խաղային Պետրոսի մէջ: Արեւմտեան ուրիշ նշանակութեամբ էր որ Յիսուս Քրիստոս Պետրոս անուն տուաւ Սիմոնին, և այս նշանակութիւնը ինքնին յայտնեց յետագայ խօսքերով. «Եւ ի վերայ այդք վիմի շինեցից զհեղեղեցի իմ»:

Հետեւ ապէս, Պետրոսի անուանակոչութիւնը ոչ ուղղակի և ոչ անուղ-

ղակի ամենեւին իւր անձին կամ բը նաւորութեանը չեն վերաբերիր, այլ իւր առաքելական պաշտօնին և դաւանութեանը: Եկեղեցին պիտի շինուէր նորա վերայ, բայց ոչ թէ Պետրոս Եկեղեցւոյ հիմն պիտի լինէր: Վասն զի մի է հիմն Եկեղեցւոյ և վեմ անկեան, որ է Եիսուս Քրիստոս: Պետրոսն եւս նոյն հիման վրայ պիտի հաստատուէր ինչպէս շինութեան միւս քարերը, և նոյն հիմունքէն պիտի ստանար իւր ոյժը և զօրութիւնը: Ս'իժէ այսպէս չէ'ին նաեւ միւս առաքեալները:

Պետրոսի անուանակոչութենէն սուաջ կար արդէն Եկեղեցին: Երբ հաւատացին և հետեւեցան Եիսուսին քանի մի անձինք, իսկոյն կազմուեցաւ Եկեղեցին, և այս հաւատացելոց միաբանութիւնը առ ոտս Եիսուսի լուութեամբ նստած, իւր մոքին, իւր սրտին և իւր հաւատոյն մէջ կը կրէր համօրէն մարդկութեան ծաւատագիրը: Եյս նպատակաւ էր որ Եիսուս ասաց այս փոքրիկ խումբին. «Ս'ի երկնիւր հօտ փոքրիկ, զի հաճեցաւ հայր ձեր տալ ձեզ զարքայութիւն:» (Լւ. 12. 32): Եկեղեցին կար, ասացինք, յառաջ քան Պետրոսի անուանակոչութիւնը, բայց կերպով մի եւս տակաւին չը կար: Ինքնա կամագործունի, զինուորեալ յաղթական և զԵիսուս Քրիստոսներկայացնող Եկեղեցին, լրացեալ և զլուսն օրինաց և մարգարեից քարոզող Եկեղեցին կրկնի իւր թուականը Եիսուսի Քրիստոսի մահէն, որ այն ժամանակ պիտի առ ինքն ձգէր ամեն մարդիկ, երբ բարձրանար խաչին վրայ: Եւ կամ, աւելի ճիշդ ասել, Եկեղեցին ունի իւր թուականը 'ի գալստենէ Հոգւոյն Արքայ, որ Փրկիչ աշակերտաց անկախաւ և ցափկացեալ նշանն

էր: Քրիստոնէութեան պատմութեւ թուականը աւելի առաջ կրկնի: Իսկ Եկեղեցւոյ պատմութեան թուականը կրկնի յօրէ անտի Պենտեկոստէին: Եյս օրէն կրկնի նոր առաքելի շինութիւնը քարոզութեամբ Եւստասին:

Երգ՝ տեսնենք թէ ինչ կարգ եւ ինչ մասն ունի Սիմոն այս մեծ գործոյ մէջ: Տեսնենք՝ թէ Սիմոն ինչ էր, և կ'արդարացընէ արդեօք Եիսուսի խօսքը. «Ի՞նչ ես վեմ և 'ի վերայ այդք վիմի շինեցից զԵկեղեցի իմ:»

Եւ թէ ասենք, որ Պետրոս, Եիսուսի խօսքերը արդարացնելու կամ անձամբ կատարելու համար, պէտք էր որ (ինչպէս սմանք տարապարտ կը պնդեն) ոչ միայն համօրէն հաւատացելոց, այլ և իւր առաքելական պաշտօնակցաց համար լինէր գերագոյն իշխան և հեղինակ 'ի բանս վարդապետութեան, լինէր աղբիւր ճշմարտութեան և վերին վճռահատ դատաւոր յամենայն խնդիրս հաւատոյ, Պետրոս այս նկատմամբ երբէք չարդարացուց այն վեմ տիտղոսը, զոր իւր վարդապետէն ընկալաւ: Եւ հետեւապէս, անհաւատարիմ էր համայն առաքելական Եկեղեցին, որ երբէք չը ճանաչէր Պետրոսի սոյն իրաւունքները կամ առանձնաշնորհութիւնքը: Եւ հաւատարիմ էր նոյն ինքըն Պետրոս իւր կոչման մէջ, որ երբէք չը բողոքէր իւր իրաւանց համար: Վասն զի, ոչ առաքեալք երբէք հնազանդեցան Պետրոսին, և ոչ Պետրոս մտաբերեց կամ յայտնեց երբէք, որ առաքեալք պարտին իւր հրամանին հպատակիլ: Եւսջին և նախնական Եկեղեցւոյն մէջ արդէն կ'երեւին կուսակցութիւնք, յորոց իւրաքանչիւրն ունի իւր մեծաւորն կամ առաջնորդն առաքեալներէն: Պետրոս, առանց

իւր հաճութեան, ունի իւր կուսակցութիւնը Կորնթոսի Եկեղեցւոյն մէջ, ուր զինքն նախապատիւ կը համարեն քան զԿոզմոս եւ քան զՊողոս։ Եթէ Պետրոս վերին իշխանութիւն ունէր, զոր առանց իւր կամաց կ'երազէին ոմանք, Կորնթոսի կուսակցութիւնն կամ Պետրոսեան խումբն էր ուրեմն ուղղափառ Եկեղեցին։ Սակայն Պողոս կը ցաւի որ կուսակցութեան բաժնուած են եւ կը նախատես այն մարդիկը, որոնք փոխանակ Յիսուսին յարելու եւ Յիսուսի անուամբ պարծելու, կը յարին կամ Կեփասին կամ Կոզմոսին եւ կամ Պողոսին եւ նուցա անուամբ կը պարծին։ Ա. Կորնթ. Գ. 4-5. Պողոս կը կշտամբէ զՊետրոս ասելով. «Եւ իբրեւ տեսի թէ ոչ ուզիլ գնան ի ճշմարտութիւն Եւետարանին. ասեմ ցԿեփաս առաջի ամենեցուն. եթէ դու որ Հրէայդ ես, հեթանոսաբար եւ ոչ հրէաբար կեաս, զնարդ ստիպես հեթանոսաց լինել հրէարէն»։ Գաղ. Բ. 11-12։

Պողոս կը պարծի իւր սոյնորի նակ վարուելուն վրայ։ Իսկ Պետրոս չը բողոքէր երբէք։ Այն մի տեղ, ոչ մի ժամանակ Պետրոս չը փափաքէր եւ չը գործ դնէր, աւելի քան զայլ առաքելաւ, վերին իշխանութիւն կամ հեղինակութիւն։ Երբէք իրեն չը վերապահեր վերջին վճիռ կամ հաւանութիւն։ Եւ երբ կը ժողովին եւ կը խորհրդակցին ամեն առաքելները (որոնք Պետրոսին նման սիւնը կը կոչուին, Տիրոջ հետ լինելոյն պատճառաւ) այս ժողովին մէջ անգամ, ուր պէտք էր որ իւր Պապութիւնը ցոյց տար Պետրոս, եթէ երբէք հարկ կար ցոյց տալու, ամենեւին իշխանական ձեւ չը տեսնուիր, բայց միայն թէ առաջին անգամ ինքն կը խօսի։ Պետրոս կը յայտնէ միայն իւր կարծիքը եւ ոչ

թէ իբրեւ իշխանական կամք կ'առաջադրէ։ Պետրոս ոչ ժողովի նախագահն է եւ ոչ վիճաբանութեան չափաւորին։ Պետրոս կը խօսի ժողովին մէջ իմաստութեամբ եւ միանգամայն խոնարհութեամբ։ Սիով բանիւ, ոչ այս ժողովին մէջ եւ ոչ Պետրոսի բովանդակ կենաց եւ ընթացից մէջ, չենք տեսներ ամենեւին այն տեսչանքը կամ կարծեցեալ իրաւունքը, զոր, յետ ժամանակաց, Հռովմի մէջ, Պետրոսի գերեզմանին վրայ, Պապերը եւ պապականիք ջանացին երեւան հանել նոյն հեղ եւ խոնարհ առաքելոյն անուամբ։ Ինչ է մեր տեսածն Եւետարանի մէջ, եթէ ոչ այս միայն, որ Պետրոսի աւանունն շատ անգամ միւս առաքելաւ ներէն առաջ դրուած է, եւ աւելի յաճախ ինքն կը խօսի. բայց ոչ ապաքէն կը տեսնենք նաեւ, որ նա ինքն է, որ յաճախ կը գթի, եւնա ինքն է, որուն մէջ անխոհեմ եռանդ յաճախ կը նշմարուի։ Եւետարանի նոյն գլխոյն մէջ, ուր Յիսուս կը կնքէ զՍիմոն անուամբ Պետրոս կամ Վէճ, նոյն իսկ գլխոյն մէջ Սաղմոս կ'անուանէ զՊետրոս իւր խօսքերուն համար։ Եթէ ասենք, որ Յիսուս փոխելով Սիմոնի անունը եւ Վէճ անուանելով կամեցաւ բրիտանիական միապետութիւն հաստատել եւ իւր աշակերտը միապետական աթոռի վրայ բարձրացընել, ի դուր խօսած, կը լինէր Յիսուս, վասն զի, Պետրոս ոչ միապետեղաւ եւ ոչ վեհապետական գահ բազմեցաւ։

(Հարոնափելի)

ՍՈՒՐԲ ՏԵՂԵՍՑ ԽՆԴԻՐԸ

(Հարունակութիւն, տես թիւ 1.)

Դամասկոսի գաղղական Հիւսպարոսի մեր ստորեւ
Յակովբայ վանքը այցելութեան գալը, և
որեալան Պապրիարքի հետ ստորեւ Յակովբայ
պապարագի խնդրոյն վրայ երկար խօսակցիլը:

Հետեւեալ օրը մինչդեռ Ս. Պատրիարքը Պ. Հիւսպարոսին բարի դա
լուստը շնորհաւորելու համար եր
թալու կրպատարաստուէր, կանխեաց
նորա կողմէն ըսեալ մը թէ՛ Պ. Հիւ
սպարոսը ձեր տեսութեան գալու է,
երբ կրնաք զնա բնդուելիլ:

«Եւ մեկը պատրաստուած էինք
իրեն գալու, ըստ սրբազան Պատ
րիարքը, բայց քանի որ ինքը մեղմէն
կանուխ չարժեցաւ, պարտաւորեմք
զինքն ընդունելու ամենայն սիրով.
երբ և կամի, կրնայ գալ:»

Եւ ահա Պ. Հիւսպարոսն իւր և
տեղւոյս հիւսպարոսարանի թարգման
Համնա՝ Գառլայի հետ եկաւ. և զինի
քաղաքաւարական խօսքերու և տե
տակցութեան, անմիջապէս ինքնին
բացաւ սուրբ Յակովբայ ներկայ իրն
դիրն. թէ և սրբազան Պապրիարքն
չուղեց առաջին անգամ տեսակցու
թեան եկողի մը հետ նոյն խնդիրը
յուզել, այլ մէկ մի որ ինքն չէր իրն
դիրը բացող, երկրորդ՝ բարեպատեհ
առիթուն և առանձին ժամանակն եւս
չը կորսնցնելու համար՝ սկսաւ նոյն
խնդրոյն վրայ խօսիլ:

Պ. Հիւսպարոսը դարձեալ կրկնեց
իւր խաղաղասիրական միջամտութիւ
նը, ըսելով թէ՛ «Երբեք ձեր իրա
ւանց ալ զրկողութիւն չեմ ուզեր,
միայն թէ մեր խնդրոյն զիջում ընէք
և խօսինք դարձեալ սկսին դալ ըստ
սովորութեան տարին մի անգամ սրա

տարագելու ի սուրբ Յակովբ. ես ա
նոնց պատուէր կուտամ երբեք նո
րանոր բաներ չը սահմանելու:»

Սրբազան Պապրիարքն երկրորդ
նստին մէջ ըսած խօսքերը գրեթէ միւս
անգամ եւս կրկնեց առաւել ընդար
ձակ պարագայներով, և զանոնք Հան
նա Գառլայի վկայութեամբ հաստա
տեց, ըստ որում այն թարգմանն էր
երբեմն իբրեւ միջնորդ ծառայողն իւր
և խօսման օրը Պարբեր Հիւսպարոսին
մէջ, ինչպէս վերը տեսանք:

Դամասկոսի Պ. Հիւսպարոսը ար
դէն համազուած էր սրբազան Պատ
րիարքի խօսքերուն ճշմարտութեանը,
որ դուրսէն լրացնելուն հետ կը հա
մաձայնէր, բայց միանգամայն կ'աչ
խօսէր որ համազուով դիւրացնէ խ
տինաց պատարագելու խնդիրը:

«Պ. Հիւսպարոս, ըսաւ սրբազան
Պապրիարքը, դուք կ'ուզէք իմ վի
րաւորեալ սիրտս բժշկել, և եղածը
եղած անցած է ըսելով իմ ցաւերս
ինձ մոռցնել տալ. այս իսկ ճշմարիտ
քրիստոնէի գործ է. բայց եթէ վերա
ւորուածը մէկ սիրտ ըլլար, շատ դիւ
րին էր ձեզ որ և է կերպիւ զայն բը
ժշկել: Եւ, այսօր ձեր աչքին զի
մաց մէկ սիրտ միայն կը դանէք, այս
ինքն իմ սիրտս որ ձեր յարգութեան
հետ կը խօսի, բայց գիտցած ըլլաք
որ այն սիրտը մէկ չէ, այն սրտին հետ
հաղորդակցութիւն ունի չորս միլիոն
Հայոց աղբին զաւակաց սիրտը, դուք
անոնց սր մէկը բժշկել պիտի կարու
զանաք. մանաւանդ թէ վերքը մէկ
չէ, Գուր կը կարծէք թէ՛, միայն սբ
Յակովբայ խնդիրն է, որ կը յուզուի
քաւ լիցի, անկէ աւելի հին, անկէ
աւելի ստիպողական, և անկէ աւելի
բռնաբարեալ իրաւունքներ ունիմ,
զորս մի ըստ միովն պատմելու համար
օրերու կը կարօտիմ: —

«Արդեօր ի՞նչ իրաւունքներ են , ըսաւ Պ . Հիւպատոսը , ձեր ըսածները , որոնք բռնաբարեալ կ'անուանէք . կարելի չէ որ զանոնք պատմէք , կամ անոնց վրայ ինձ լիովին տեղեկութիւն տաք՝ որ ես ալ գիտնամ թէ ի՞նչ է : Ի՞ժ նպատակ ուրիշին իրաւունքը բռնաբարել չէ բնու , և ոչ զին խրկող տէրութեանս նպատակը . կարող էք դուք ձեր ցաւերը ինձ պատմել , գուցէ նոյն իրաւունքները իրենց տեղը բերելու և զձեզ գոհ ընելու կարողանամ : —

«Պ . Հիւպատոս քանի որ դուք բարեարտութեամբ կ'ըսէք այդ , և զձեզ կը քաջալերէք , ուրեմն խօսիմ , ըսաւ սրբազան Պատրիարքը , և սկըսաւ այսպէս խօսիլ .

«Ամբողջ տարի ու կէս է , ի Բեթլէհէմ Քրիստոսի Տեառն մերոյ սուրբ Օննդեան ոյրին մէջ կրակ ձգեցին , ուր այրեցան առաստաղի վարագոյրն՝ որ երէք ազգաց կը վերաբերի . այրեցան նմանապէս Յունաց և մեր պատկերները , և թափեցան նոյն առաստաղէն իւրաքանչիւր ազգաց կախում կանթեղները : Այս որ լռեցինք մենք և Յունաց պատրիարքը , անմիջապէս նոյն տեղը հաւաքուեցանք ամէն մարդիւր իրաւունքին տէր ըլլալու . հոն եկաւ նաեւ սուրբ Երուսաղէմի Սեթթասարու Ֆիլոքս . Ազգիք փաշայն : Այն կէտին անսնելու էիք այն սուրբ տեղունցի ցաւալի վիճակը . ինչ որ է՝ շատ մը սրտմաշուք խօսքերէ գինի՝ զոր կ'ընէին Լատին կրօնաւորք , վասն զի իրենց նպատակին չը կրցան հասնիլ , իւրաքանչիւր ազգիւր պատկերներն ու կանթեղներն կախեց ներկայութիւն Ազգիք փաշային և խաղաղութեամբ վերագարձանք , կարծելով թէ լրացաւ գործը , վասն զի անտեղեակ էինք անոնց՝ երկրորդ նպատակին :

«Այլ ի՞նչ կը նայիս , գինի 12 աւուր նոյն կախում պատկերներն ամբողջ գողցուեցան , թէ մերն և թէ Յունաց : Լատինք հոն պատկեր չունին , անշուշտ Հայք և Յոյնք էին զրկեալներն և զրկողները Լատինք : Այն գողութեան խնդիրը տարի ու կէս է՝ որ այնպէս երեսի վրայ մնացած է , այնքան կ'աղաչեմք , կը պաղատինք , կը գրենք , կը բողոքենք , և դեռ իրաւունքնիս տեղը եկած չէ : Այսպէս Լատին կրօնաւորաց արարքներէն մին է :

Երկրորդ՝ դարձեալ անդ ի Բեթլէհէմ Քառանից այրի դատը յիշեցէք որոյ մասին անցեալ օր ձեր յարգութեան ներկայութեանը դատ վարուեցաւ . ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ ձեռքեր նիս Տէրութե կալուածադիրը (հէօձէթ) ունենանք միւշաբէ կութեան , և Լատինք միայնակ տիրեն այն երեք ազգաց սեփականութեան վրայ :

«Երրորդ՝ շատ չեղաւ , տակաւին այնչափ տարիներէ ի վեր շարունակուած և որոշուած մեր սեպհական տեղին աւելելուն վրայ յանիրաւի վեճ մը բացին՝ արգիլել ուղերով զձեզ նոյն տեղը աւելիլն , և ասորձանակներով բխրելով պատրաստուեցան յարձակիլ անդէն միաբանութեանս վրայ : Հաւաթ մը աւելի աշխատելէ և տքնելէ գինի՝ շնորհիւ արգարասէր Տէրութե հազիւ հաղ խաղաղացաւ :

«Չորրորդ՝ Քեթսեմանի ձորոյն մէջ Քրիստոսի տեառն մերոյ աղօթած տեղը որ երէք ազգաց կը վերաբերի , անցեալ տարի խաբէութեամբ պատմը քաշելով իւրացընել ուղեցին , այլ երբ Տէրութե բողոքեցինք արգիլուեցաւ . բայց Տէրութե արգելքն անգամ յետոյ բանի տեղ չը դնելով՝ օրինոյ դէմ դարձեալ ըննեցին և տիրեցին անոր , որ ահա աչքի դիմացն է :

« Լինգերորդ՝ Ինթլեհեմի եկեղեցւոյ աջակողմեան դատուն մեր ժամատեղւոյն մէջ եղած դուռը Լեգիւտոսի իշխանութեան ժամանակ հրամանագիր բերելով՝ Լատինք, հրովարտակով ու հեօճէթի շէրիով միշտ քոյ մնալու համար արգիլուած յիշեալ դուռը բացին, և համարեա թէ ամեն օր ոտքի տակ առած են զմեզ իրենց անցու դարձովը, թէպէտ և իրենց եկեղեցւոյն կողմէն յատուկ ճանապարհ ունին դէպ ի այլը երթալու և չեն գործածեր: Թողում ժամանակ ժամանակ մեզի բրած անարգութիւններնին, որ անտանելի է. և մինչեւ անգամ արիւնահեղ կռիւներ պատահած է նոյն անցու դարձին պատճառաւ, և այն՝ մօտ տարիներս:

« Երբեք որ թողունք Սիօնի գերեզմանատան դատը, ուր իրենց գերեզմանատան հիւսիսակողմը թաքաւորական ճանապարհ ըլլալով՝ փոխանակ իրենց դուռը անկէ բանալու՝ մեր սեպհական հողոյն վրայ երկու դուռը մէկէն բացին բռնութեամբ ուր երբեք իրաւունք չունին (1), և ահա սոյն դատն էր, որ երեկեան օր ձեր Յաւգութեանը ներկայացուցի Վսեմ, Սիւնիքի էֆէնտիի միջոցաւ, և դարձեալ նոյն դատն է, զոր ձեզ յանձնեցի, որ անտառապէս դատէք և վճռէք, որոյ յատակագիծն ալ կըրնամ ցուցնել: — Եւ ըսելով գերեզմանատան յատակագիծը մէջ բերաւ. Վիտեյէք ըսաւ, ահա արեւու նման կ'երեւի իմ իրաւունքս յատակագիծին մէջ զոր զանալու կը ձգեն Լատին

կրօնաւորք: — Եւ նոյն յատակագիծին վրայ եղածները տեղն ի տեղը հասկցնելով հարցուց Պ. Հիւպատոսին թէ, Եւ յապէս մէկ դատ մը եթէ ձեր թաքաւորական երկրին մէջ պատահելու ըլլար, ինչպէս կը վճռէք: Բռնաբարոյին իրաւունքը կը պաշտպանէք: — Վսեմ լիցի, ըսաւ Պ. Հիւպատոսը. քանի որ իրենց մէկ կողմը ճանապարհ կայ, միայն անկէ դուռ բանալու իրաւունք ունին. բայց իրենք կ'ըսեն որ, կրկնեց Պ. Հիւպատոսը, մենք միշտ կ'անցնէինք և մեր մեռեալներն անկէ կը տանէինք: —

« Եւ, ըսաւ սրբազան Պատրիարքըն, ըսածնին ստոյգ է, բայց երբ քանի որ պատքաշուած չէր, այն ա տեն որ կողմէն ուղէին կրնային տանիլ. միև նոյնը մենք ալ կ'ընէինք, մեր մեռեալներն ուրկէ ուղէինք կը տանէինք, և այս բաներուն վրայ և ոչ մէկ օր բան մը ըսած ունէինք իրարու վասն զի պատով որոշուած չըլլալով երեք ազգաց գերեզմանատուներն ալ ոտքի տակ էին, ինչպէս է հիմայ մերն ու Յունացը:

« Իսկ Պ. Հիւպատոս, գուցէ դուք չէք գիտեր թէ Լատինաց այս երկու դուռը հակառակ իրաւանց բանալնուն բուն նշատակն ինչ է. զոր կը պարտաւորիմ ձեզ բացատրելու՝ ըսելով, ցոյց տուաւ սրբազան Պատրիարքըն նոյն յատակագիծի վրայի Լատինաց գերեզմանատան կից եղած Հայոց պարտիզին այն կտորը, որուն Լատինք տիրապետել կ'ուզեն յանկըսալի, և որոյ ընդարձակութիւնն 750 կանգուն է. եթէ այս կտորը այսօր Լատինաց թողումը, իսկոյն նոյն երկու դռներն ալ կը գոցեն բաւա. բայց խաբուելով դատ վատթիւրեալ էս չեմ կրնար ընդունիլ, և ոչ ալ իմ ազգիս արդար սեպհականութիւնն յանկրտ

(1) Նոյն օրերը անգամ մի Էտմանտ տը Պարէր Անդրկոյ հիւպատոսարանը ուրիշ քանի մի Հիւպատոսաց ընկերութեան մէջ ի ճշմարտութենէ շարժեալ խոստովանած է ըսելով թէ՝ Լատինք ըսալէք է որ իրաւունք չունին այդ երկու դռները բանալու. քանի որ ճանապարհի վրայ տեղ ունին:

« Ի Լատինաց տալ . այլ կ'աշխատիմ՝
կըստպատեմ ժամանակին , որ մը չէ՝ որ
մը հարկաւ և դու յէ մօտ ժամանակ
ներս այս արդար իրաւանցս տէր պի-
տի ըլլամ առանց նոյն պարտիզին յի-
շեայ կտորը Լատինաց տալու , քանի
որ իմ իրաւանցս բռնաբարուէ ձայնը
իմ խնամատուտ թափաւորիս ականջը
հասնելով հաճեցաւ Վսեմ . Վայն
Փաշայն և Վիւնիւ Ֆէֆէնտին այս
գործերուն քննութեանը իրկել յա-
տուկ պաշտօնով , քանի որ բոլոր աշ-
խարհ տարածեցաւ այս իմ բռնաբա-
րեալ իրաւանցս ձայնը . « զսկեայն 'ի
ձէնջ աղաղակէ ո , որով 'ի հարկէ ան-
մեղն իւր սեպհական իրաւանց տէր ,
խոյ գոհոյ՞ բոլոր աշխարհի գիտա-
ղութեան ենթակայ պիտի ըլլան :

« Երգեօք կարողացայ Պ . Հիւպա-
տոս , իմ արտիս խոր վերքերը ձեզ յայտ-
ներու և նոյն ցաւերուս բուն իսկ աղ-
բիւրներն ցուցնելու անհրեքելի փառ-
տերով . և եթէ մուծ կամ անհաս-
կանալի բան մը մնաց , շնորհք բռն
ասացէք , քանի որ գուր յօժար էք
լսել և ես յօժարագոյն եմ տեղեկա-
ցուցանել զձերդ (Յարգութիւն , որ-
քան կարեմ :

« Եւծապէս շնորհակալ եմ , ըսաւ
Պ . Հիւպատոս , որ ինձ օրինաւոր
տեղեկութիւններ տուիք . երբէք չեմ
սեղեր՝ որ գուր Լատին կրօնաւորնե-
րէն զրկանք կրէք , բայց միանգամայն
կը խնդրեմ որ եթէ այսպէս գժառուի
ներ պատահին , դուք ուղղակի Վաղ-
ղիոյ Հիւպատոսին դիմէք , նա կարող
է զանաք զսպել , ձեր իրաւունքները
անբռնաբարելի ընել , և դուք 'ի խա-
ղաղութեան կը մնաք : —

« Պ . Հիւպատոս , ըսաւ սրբաղան
Պատրիարքը , դուք բարեմտութեամբ
շատ դեղեցիկ կը խօսիք . մանաւանդ
թէ գործոց սկզբանը տեղեկութիւն

չունենալով կը կարծէք թէ մենք այդ-
մարդավայել և քրիստոնէական խա-
ղաղասիրութեան պարտաւորութիւն
ները կատարած չեմք . ներում շնորհե-
ցէք ինձ ուրեմն , որ այդ կէտն ալ լու-
սաբանեմ ձեզ , և այն ատեն քաջ պի-
տի հասու ըլլաք թէ մենք մեր կողմէն
երբէք բան մը պակաս թողած չեմք .
արդեօք կը կարծէք որ այդ պիտի պա-
րագաներու մէջ ձեր Պ . Հիւպատոսին
դիմած չեմք . կրնամ նոյն խոյ Պ . Հիւ-
պատոսին մէկ ամենապիտեղի բարեկա-
մին վերջութեամբն տառաջել թէ
հարկ եղածը ըրած եմ լիովն :

« Եւց երբ ձեր Հիւպատոսները
մեր իրաւացի աղաչանքը չեն լսեր ,
մեր իրաւանց յափշտակութեան կը
թոյլատրեն , և ոչ այսչափ միայն , այլ
և շատ անգամ իրենք նոյն կրօնաւոր
ներէն գրգռեալ անձամբ ձեռնա-
մուխ կ'ըլլան այսպիսի չարեաց պատ-
ճառ ըլլալու , և իրենց վրայ գանդ
ւած իրենց տէրութեան պաշտօնի
ազդեցութեամբ կը յարձակին իմ աղ-
գային իրաւունքս օտակոխ ընելու
ամենայն գորութեամբ . ուրեմն Պ .
Հիւպատոս , որքա՞ն պէտք է դիմենք
այն ատեն երբ նոյն զրկանքներուն
ձեր հիւպատոսները գործիք կ'ըլլան .
կ'ազաչեմ յոյց տուէք ինձ և մեծա-
պէս ալ շնորհակալ պիտի ըլլամ ձեզ
մէ . (այս խօսքերը արտասանելու մի-
ջոցին սրբաղան Պատրիարքին գոյնն
այլափոխեալ էր , աչքերէն արտա-
ւայ կ'աթիւնէր կը հաւէին և սաստիկ
եռանդով կը խօսէր .) նոյն խոյ ձեր
հիւպատոսներն են՝ որ Լատին կրօ-
նաւորաց ձեռքը գործիք ըլլալով մեզ
այսքան աղէտներ կը պատճառեն ,
նոյն խոյ ձեր Հիւպատոսն է՝ Պ . Հիւ-
պատոս երեք տարի առաջ Լեզիպոսոս
գտնուած ատենս իմ աղգային վանու-
ցիս գուր տէրութեան կանանաւ որ

զօրքը բերողը, իմ սուրբ եկեղեցւոյս
դուռը զապթիէներ կայնեցնողը՝ պաշ-
տօնական հանգերծով եկողը և պաշ-
տօնական աթոռ բերողը: Ա՛րքապէս
իրեն ազգեցուծեամբն էր նոյն օրը
իմ կրօնքս և սուրբ անարատ եկեղե-
ցիս այսպնեւով և նախատելով Ա՛յս
տին կրօնաւորաց քարոզ տալը: Ա՛յս
պէս բան պատահած էր երբեք բար-
բարոս ազգերէն անգամ: Ա՛յսքան
աղէտներու պատահած ատենս որո՞ւ
պէտք էի դիմել: Ներեցէք Պ. Հիւ-
պատոս, թէպէտ և կրօնքով քրիս-
տոնեայ եմք, որով և բոլոր քրիստո-
նէից և քրիստոնեայ թագաւորաց
հետ հաւատով միացեալ, այսու ամե-
նայնիւ (Սմանեան մեծազօր տէրու-
թեան հպատակն եմք և բարեխնամ
թագաւորիս բարիքն է որ կը վայելենք
ազգովին: Այս իմ Տէրութեանս վրայ
վստահ եմ, որ միշտ իբրեւ հայր կը
գթայ իմ համայն ազգիս վրայ. և քաջ
կը ճանաչէ նա փորձով Հայոց ազ-
գին հարազատութիւնն և հաւատար-
մութիւնն. և իմ ձեռքս գտնուած
բոլոր սեպհականութիւններս անոր
կը վերաբերին, և նա ինքն իմ ազգիս
հաճութեամբը և իւր ձեռագիր բար-
ձրը հրովարտելովը ինձ յանձնած է
սոյն սեպհականութիւնները, պատ-
ւիրելով որ անոնց վրայ հսկեմ, ա-
նոնցմէ երբեք բան մը չը կորսնցնեմ,
և այլն: Չեր Պ. Հիւպատոսը Ագիւս-
տոս եղած ժամանակս պարտաւոր էր
գտնէ մարդկութեան օրէնքը լեցնե-
լու համար իմ իրաւունքիս հսկել.
նա ոչ թէ միայն չը կատարեց զայս,
այլ Ատին կրօնաւորաց ականջ դը
նելով կ'ուզէր զիս իմ տէրութեանս
աչքին կասկածելի ցուցնել:

«Ա՛յր իրաւունքները կը ներէր իրեն
կանոնաւոր զօրք բերել վանքիս ա-
ռածը շարելու, պատարուակաւ՝ իբր

թէ իրեն բարեւ պիտի բռնեն:

«Ա՛յր իրաւամբ կանոնաւոր զօրաց
չը բաւականանալով՝ զապթիէ ևս բե-
րել կուտայ իմ եկեղեցիիս դուռը
շարելու:

«Ա՛յր օրէնքը կը ներէր, և Ա՛յր օրա-
յի մը համալսարանէն, Վաղղիւս տէ-
րութեան մը օրէնստեսոյցներէն սոր-
ված էր չը հրաւիրուած տեղիւր պաշ-
տօնական զգեստով երթալ պաշտօ-
նական կերպարանք տալ:

Ա՛յր օրէնքը կը ներէր, իրեն պաշ-
տօնական աթոռը՝ զոր միայն պապա-
կան եկեղեցւոյն մէջ դնելու իրա-
ւունք ունի, (սուրբ տեղեաց մէջ մի-
այն պապական մասը պաշտպանելուն
համար,) բերել իմ անախ՝ պապական
և ազգային եկեղեցւոյս մէջ դնել նըս-
տիլ, պաշտօնական կերպարանք մի
տալու նպատակաւ:

«Ա՛յր օրէնքը կը ներէր Ֆրանչիսկեան
կրօնաւորաց՝ երբեք չը տեսնուած սո-
վորութիւն մի հնարել, այսինքն նոյն
օրը իմ սուրբ եկեղեցւոյս մէջ կրօնքի
վրայ քարոզ տալ, ազգս և սուրբ ե-
կեղեցիս հերձուածող անուանել, և
իմ պատարագ մատուցած սուրբ սե-
ղանոյս վրայէն իմ եկեղեցիս այսպնեւ
և նախատել, և առանց քրանելու ա-
սել ամեն ատեն ըսած պժգալի սա-
խօսքը, թէ «արտաքայ Հռովմայ եկե-
ղեցւոյն չիք փրկութիւն:» Այս
տարուան շարժմանքին եթէ յաջը-
ղէին, ինքնին կը ցուցնէր, որ առաւե-
լապէս պիտի գերազանցէին Հայոց ե-
կեղեցւոյն անարգութիւնները, վասն
զի մարերնին դրած էին Հռովմայ
միշտ սխալական պապին նոր ստացած
անսխալութեան տիտղոսը իմ սուրբ
և անարատ եկեղեցւոյս մէջ անսխալ
և անմահ արարչին (ստուծոյ նուիր-
ուած սուրբ սեղանոյն վրայ հրաշա-
փառապէս յիշատակել, և ո՞ր զիտէ

կրօնքիս և աղգիս վրայ իր աստիճան նախատարան անուաներ պիտի բար դուէին : Եւ ես ինչպէս կարէի տուալ անոր :

«Ստեփանիդ դրէք հաստատապէս Պ. Հիւպատոս թէ ձեր պաշտօնակից Հիւպատոսին ինձ տուած վէրքը՝ որ ընդհանուր ազգիս կը վերաբերի, անմուռ նախէ՝ չստացից թէ աններեք լիվան զի իւր պաշտօնին ազդեցութիւն չարաչար գործածեց, և այն՝ Հայոց ազգին նման մարդասէր, եղբայրասէր և անմեղ ազգի մը սեպհականութե՛ք դէմ և անկէց շնորհք եղած պատուոյն իբրեւ վերջին աստիճանի ապերախտութիւն ցոյց տուաւ :

Ուրեմն Պ. Հիւպատոս, լատին կղերաց դրդմամբ, և նոցա երեսէն թէ՛ ներքսապէս և թէ՛ արտաքսապէս այսքան վնասուած ըլլալով՝ յիշէ անգամ մի բոլոր ըսածներս այսինքն զըրկանքներս, զորս ասացի և զորս կըրնամ մի ըստ միջե՛ օրինաւոր փաստերով ստուգել ուրեմն ինչպէս կարելի է այսպէս յայտնի թշնամիի մը արտօնութիւն տալ դարձեալ իմ սեպհական եկեղեցիս գալու . զիսորդ կարեմ թիւնաւոր օձ մի իմ բնակարանս հրաւիրել, և չզգալ՝ թէ օր մը չէ՛ օր մը պիտի սպաննէ զիս, այսինքն իմ իրաւունքս բոլորովին յափշտակելու և սեփհականելու պիտի ելնէ : Իսկէ աւելի ոչ մեծ պատճառներ կը գըտնուի և ոչ պատեհ ժամանակ, ուրեմն թրջուող անձրեւէն ինչեքիւ ունի . արդէն մեզ ըլլալիքն եղաւ, ալ ասկէ աւելի ինչ կրնայ ըլլու, և ինչ չարիք կրնան հասցունել :

Դամասկոսի Պ. Հիւպատոսը արդէն համոզուած էր սրբազան Պատրիարքի խօսքերուն ճշմարտութեանը և իմացած էր Տը Պարիէրի ապօրինաւոր ընթացքը, ինչպէս յայտնած էր

առանձին խօսակցութիւն մէջ իւր հետ եղող թարգմաններուն՝ գաղղիներէն խօսելով ի ներկայութեան պատուելի Պ. Սաւառնեանցին . սակայն չուզելով բոլորովին մեղադրել ցուցնել զանի որ յանուն Գաղղիոյ տէրութեան կը գործէր, որոյ երեսփոխանն էր, կը ջանար հաւատացնել սրբազան Պատրիարքին՝ ըսելով թէ, «Ենչու ինչպէս ես կը սիրեմ հաւատալ, իմ պաշտօնակիցս ձախող դիտաւորութեամբ բռնած չէ այս ընթացքը, այլ թերեւս ձեզ եւ միաբանութեանդ պատիւ ընելու նպատակաւ է, ապա թէ ոչ՝ նորա այս օրինակ ընթացքը, մանաւանդ պաշտօնական հագուստով գալը, պաշտօնապէս մեղանշել է, և շատ սխալած է այդ մասին : Եւսու ամենայնիւ մենք պիտի աշխատինք ատոնց առաջին առնուել, և արդէն կը ճանչնանք ձեր իրաւունքները, և այս օրուան օրս մեք Գաղղիացիքս ազգովին գիտեմք, որ սուրբ Յակովբայ վանիը Հայոց սեպհականութիւնն է . և ոչ ոք ինչ ազգէ կ'ուզէ ըլլայ՝ կարող չէ ատոր հակառակիլ, ըստ որում ընդհանրապէս ճանչցուած իրաւունք է : Կը խնդրեմ ուրեմն ձեր Լմենապատուութենէն, որ անցեալը մոռնաք, և նորէն սէր և խաղաղութիւն հաստատուի երկու միաբանութեանց մէջ ինչպէս էր յառաջ : Ես պիտի յորդորեմ և պիտի մեղադրեմ՝ ինչպէս մեղադրած եմ, տեղւոյս լատին կղերք, որ յետ կենաց այսուհետեւ իւր սպօրինաւոր ընթացքէն, և կ'երաշխաւորեմ ձեզ՝ որ ասկէ յետոյ այս օրինակ դէպք մի չպիտի պատահի, այսու ամենայնիւ ես ալ ձեր Լմենապատուութենէն փոխարէն զոհողութիւն մի կը խնդրեմ, որ ընէք :

Սոյն վերջին խօսքովն կ'ուզէր ի

մայնել թէ՛ կրկին անգամ թոյլատրուի Վատինաց, որ դան սրտաբազելու սուրբ Յակովբայ եկեղեցւոյն մէջ :

Եւն թոյլատրուած թիւեր սրբազան Հայրը ինչպէս միշտ ժխտած էր, այժմ եւս ժխտեց և ըսաւ, «Պ. Հիւպատոս, այդ շնորհումը՝ որ Հայոց ազգը վեհանաճութեամբ բրած էր և շարունակած մինչեւ մօտ ժամանակներս, նոյն շնորհին դէմ փոխանակ շնորհակալ ըլլալու՝ չստացից երախտապարտ, այնպէս երախտամոռ մը տօք մեր վրայ յարձակելով ուղեցին պաշտօնական կերպարանք տալ մեր սեպհականութեան մէջ : Եթէ յաջողէին, ո՞ր դէպքէն էր ինչ եղանակ ճիշդ թական հանգոյցներով անլուծանելի կապեալ պիտի կաշկանդէին, և անելանելի լաբիւրինթոսի մէջ ձգէին, ուրկէ միայն աստուածային ձեռքը պիտի կարողանար ազատել դմեզ :

«Նոնց այս ցոյցը իմ և բոլոր միաբանութեանս սիրտը կարե վեր խոցեց վշտացուց, որով և համայն Հայոց ազգին սիրտը, վասն զի «Էմանել թէ իւր յանելթիք օշոու», ոյր վասն ան իմ կարողութենէս և իմ ձեռքէս ելաւ այդ արտօնութիւնը շնորհելու : Վրդին կեդրոնական Վարչութեան և ընդհանրութեան ձեռքը յանձնեցի ես՝ լուր տալով գործին սկիզբը, մէջն ու վերջը տեղեկագրելով, որուն կողմէն ես միայն իբրեւ երեսփոխան եմ հրահելու և պաշտպանելու ըստ հրամանի մեծադոր Տէրութեանս շնորհած հրովարտակին : Բայց երբ իմ պարտաւորութիւնս կատարելէ զինի գործը իմ կարողութենէս վեր կ'ելլայ, ազգային կեդրոնական Վարչութիւն տեղեկագրելով լուր տալ է իմ պարտաւորութիւնս, և ահա այն եւս վերջնական կերպիւ կատարելու համար

այս դատերուն վերջանալուն կրտսեմ սեմ : Եր վասն կ'աղաչեմ զիս մի ըստիպէք, վասն զի չը պիտի կրնամ այդպէս իմ կրօնքիս իմ սուրբ եկեղեցւոյս և իմ ընդհանուր ազգիս մշաստկար խնդիր մը ընդունել, որով իմ արդէն մեղապարտ անձս յաւիտեանս մեղադրելու ենթակայ ընել : Ինձ համար մահն աւելի դիւրին է յանձն առնել քան թէ այդպէս ամենամշաստկար խնդիր մը ընդունել : Կ'աղաչեմ և վերջնական կերպիւ կը խօսիմ ձեր Յարգութեան Պ. Հիւպատոս, որ ինձ համար այդ գործը լրացեալ է, եթէ զիս համոզելու համար կը յորդորէք կամ կը ստիպէք զիս իմ խօսակցութիւնըս շարունակել, դիտցած եղիք Պ. Հիւպատոս, ոչ թէ միայն չափի կը շաք համոզել, այլ պիտի օտարուիմ սրտից ցաւէն Վատին կրօնաւորաց կողմէ իմ միաբանութեանս կրած դժուարութիւնները, բռնաբարութիւնները, միով բանիւ՝ անհնարին վերջերս նկարագրել, որոյ արիւննալի զագրահոտութենէն և դուք ձանձրացեալ, դուցէ կը դղջաք զիս խօսել տալու :

«Ի ընմն ինդրեմ վերջ տանք այս խօջքերուն, վասն զի քաջ պիտեմ որ մեր ցաւալի և քիչ մը ալ եռանդուն խօսակցութենէն, ձեր պատուական գլուխը ցաւեցաւ, և ձեր մաքուր սիրտը վիրաւորեցաւ չը դիտցածներդ լսելով : Առե այսօր ձեր առաջին անգամ դալուն՝ պիտեմ որ չէր վայելեր այսպէս դատական խնդիրներու վրայ խօսել, այլ քանի որ ձեր Յարգութիւնը բարեսրտութեամբ խօսք բացիք, և ես պատասխանելու եւ պէտք եղածները իւր սարօքն խօսելու պարտաւորեցայ, ոյր վասն ձեր ներողամտութիւնը կը խնդրեմ, մաւնաւանդ դուցէ այս խօսակցութեանըս պատճառաւ՝ ինչպէս բնական է՝

ներ Յարգութեան արժանաւոր պատիւ չընդրաց ընել, որոյ վասն ներս զամիս ընթացիկ կը խնդրեմ:»

Ոտք ելլալով Պ. Հիւսպատոսը բաւ. «Չեր խօսակցութիւններն երբեք ինձ գլխացաւանդ չարտաձառեցին. մանաւանդ ուրախ եղայ ձեր ինձ տուած օրինաւոր տեղեկութիւններէն, որոնց մէջ քաջ նկատեցի որ աւելորդ արանութիւններ չը կար, և քաջ ճանաչեցի ձեր հոգւոյն ազնւութիւնն, որ ձեր ազգային միակ պարտաւորութիւնն ճանաչելով երբեք չէք զիջանիր իմ միակ խնդիրս ընդունելու, հաստատելով թէ վնասակար է ձեր կրօնքին ձեր ազգին և այլն. ձեր ազգասիրութիւնը ձեր կըրօնասիրութիւնն ամենայն պարագայիս կը գտնեմ, և իմ խնդիրքս չնդունելուդ համար ալ այդ կը ջառժամ այլ չեմ յուսահատիր բոլորովին, կը յուսամ և կ'աշխատիմ և կը թախանձեմ զձեր Մենատառութիւնը, որ գուցէ համոզել կարողանամ, որ սերով վերջացուց. Բաժնուելու ժամանակ Պ. Հիւսպատոսը խնդրեց որ եթէ կարելի է հրաման ըլլայ սուրբ Յակովբայ եկեղեցին բանալ տալու, որ ուխտ և երկրորդութիւն ընէ:»

«Հրամանի կարօտ չէ, ամեն ժամանակ բաց է շտաւ Ս. Պատրիարքը, բոլոր ազգաց ուխտաւորաց, երբ միամտաբար կուգան. բայց ձեր Յարգութեան աւաւել պատիւ ընելու համար ես անձամբ կ'իջնամ եկեղեցին ձեր հետ:»

Եւ ի միասին իջեալ սուրբ Յակովբայ եկեղեցին, անձամբ ցոյց կուտար Ս. Պատրիարքն և պէտք եղած տեղեկութիւններն ի պատիւ Պ. Հիւսպատոսին, և երբ յանուն սուրբ Ղլխաբին նախընտրուած սուրբ խորանին եկան, «Հա այս է շտաւ Ս. Պատ

րիարքն Հայոց ազգին վեհանձնաբար ի շնորհս Սատին կրօնաւորաց ասորին միանգամ պատարագելու թոյլատրուած սուրբ տեղանք, որոյ յարգը չգիտցան բայց եթէ երբ կորսնցուցին իրենց եղած շնորհքը և մարդասիրութիւնը:»

(Հարուսակիւն)

ԼՈՅՍ ԵՒ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄ

(Հարուսակութիւն, տես թիւ 1.)

Ազգաց պատմութիւնը մարդկութեան կրննրիցայցնէ փառաւոր գործովք իւր անուներ անմահացնող աշխարհ մի որուն ՀԱՅՍՏԱՆ անունը հայ պատմութեան թերթերու մէջ սակեգրօշմ կը փայլի:

Նաչաւ և հնապատում մատենեք այս աշխարհը մարդկութեան մայր և արուեստից որորան կը խօստովանին:

Մարդկութիւնն ի զարգացումն առաջնորդող լոյսը հոս ծնաւ առաջին մարդոյն հետ, հոս և մարդկութիւնը երկիցս օրհնուեցաւ այն անմահ գերագոյն լէն որ մարդոյն բուն արարիչն և աւտուածն էր:

Հայաստան այս աստուածաշնորհ լոյսը յարգեց գրեթէ միշտ, լուսով զարգացաւ, լուսով վերջապէս ամբարաւան գլուխներ խոնարհեցնելով մարդկութեան համակրութիւնը եւս տաացաւ:

Բայց բարեք, որ այսօր հայ պատմութիւնը Հայաստանի նախնի դարուց զարգացման և լուսոյ նահատակաց լոկ անուանքն մեզ կ'աւանդէ, իսկ նոցա գործոց և փառաց վրաց կը լռէ:

Հնութիւնը, ժամանակին սուր

ժանկրը և բռնաւորաց թուրն ու հուրը՝ զլացած են հայ պատմութեան՝ աւանդել յետագայ հայ սերնդեան՝ հայ հայրենեաց փառաւոր դարուց անմահ յիշատակները ։

Հայկայ, Արամայ, Տիգրանաց, Վաղարշակայ և Արտաշէսից լոկ անուանց շնորհիւն են որ այսօր հայ սրտերու զգացման թելեր թրթռալով յոյս 'ի սիրտ լոյս կ'աղաղակեն ։

Սոքա բարերարք հայրենեաց ըսուեցան ։ որովհետեւ լուսով գործեցին, լուսով հայրենեաց պայծառութեան հսկեցին, լուսոյ շնորհիւ վերջապէս կարողացան անմահաց նել իրենց անուանքն յաւիտեան ։

Հին դարուց հայք՝ այս իւր բարերարաց շնորհիւն էր, որ կրցաւ իւր իրաւունքները երկար ատեն պաշտպանել, և իմանալ իւր սուրբ պարտաւորութիւնքն՝ որ առ Աստուած և առ հայրենիս ։

Հայաստանցի սրտերէ բղխած երգոց պատառիկ մասեր՝ զորս հայ պատմութիւնը գորովանօք մեզ աւանդած է, թէպէտ չեն կարող Հայաստանի հին դարուց լուսաւորութեան երաշխաւորել, բայց հաղարաւոր տարիի չափ Պայտաւոտաց անընդհատ շարունակութիւնը, և Հայաստանի իւր անկախութիւնը պաշտպանելը՝ բաւական կրնան երաշխաւորել ։

Վերջապէս հեութեան՝ պատմութեան զլացածը մենք չենք կարող 'ի յայտ ածել ։ Հեութեան քողին տակ պահուած յիշատակները գերբնական ձեռքի մի կարօտ են, որոյ շնորհիւ միայն յայտ կրնան գալ ճշմարտութիւնք ։

Բայց զի միայն անուրանալի է, որ Ազգ մի երբ իւր իրաւունքները պաշտպանել չը գիտէ, չըկրնար ըսուիլ թէ լուսոյ մէջ կ'ապրի ։

Բայց Հայաստան 'ի սկզբանէ ան-

տի ոչ թէ միայն իւր իւրաւունքները ուրիշին չը զոհած՝ այլ և ուրիշին իւրաւունքն եւս վեհանձնաբար պաշտպանած կը տեսնուի գրեթէ միշտ, որոնք իւր գթութեամբ ապաւինած են ։

Առջնոյն կը վկայեն Հայկայ, Արամայ, և այլոց շատ քանց նահատակութիւնքը, և Արայի արիւնը՝ որ ողջախոհութեան սեղանի վրայ թափուեցաւ ։

Իսկ երկրորդին՝ այսինքն օտարաց պաշտպան կանգնիլը՝ ինչպէս Արաւմէլէքայ, Սանասարայ և շատ այլոց եւս ։ ասոնք տգէտ և անլոյս մարդկանց գործեր չեն ։

Հեթանոսական դարուն մէջն ալ Հայաստան իւր փառաց դրօշներն պարզած Սասնայ գագաթէն աշխարհի պատգամներ ալ երբեմն որոտած է, և Հռովմէական հզօր պետութիւնը շատ անգամ սարսափեցուցած ։

Հայաստան թուր 'ի ձեռին մաւրաւած է միշտ վատ բռնաւորներու դէմ ։

Վերջապէս Հայաստան աշխարհի ամեն նշանաւոր գործոց և փառաց մէջ ալ բնաւ անմասն գտնուած չէ ։

Այլ յիշեմ որ մը որ Հայաստան երբ կը թորհէր Հռովմէական հզօր պետութեան վերայ իւր բարկութեան շանթերը տեղալ և իւր արգար վրէժը լուծել, որ մը երբ իւր վեհափառ արքայն (Արգար) հայրենեան հրով սասաիկ փառուած՝ Պարսկաստանի խորշերը կը վազէր հոն իւր համարիւն եղբարց սրտերն եւս վառելու եւ բորբոքելու այն հրով որով ինք կը տոչորուէր, վերջապէս այն փառաւոր օրը կ'ըսեմ երբ Հայաստան կը պատրաստուէր իւր սուրբ արիւնը թափել իւր իրաւանց պաշտպանութեան համար, յանկարծ Հրէաստանի Վոդգոթայ լերին վրայ արիւնլուայ լու-

նաներկ դաշտի մէջ աղատօրէն լըս
կը գոռայ : Բայտ հայ մի է : Վարա
աղատութիւն հայրենեաց բարեաւը՝
Սասիա խնդութեամբ կը կրկնէ , դռ
րա առջև խաչանիշ դրօշներ կը ծածա
նին , որոց իւրաքանչիւրին վրայ Բոտ
ուած և իրաւունք՝ այս վսեմ բառե
րը կը փայլին : Սէհէ դա . կտրմիր իւր
դէմքը : Վարդան է գօրտ անունը :

Իսկ այդ սիւն է , որ մի ձեռքը խաչ
և ի միւսում աւետարան մի՝ իւր
կուրծքը բացած զՀայաստան տմբողջ
կը խրափոռէ , գորա օրհնեալ ճակա
տու վըայ դրօշմ մի կրփայլի , լըս . իսկ
իւր սրտի վերայ , յոյս :

Ի ուսով բարեբեալ զինուոր մի է
դա , Բատուածութեան և սրբութե
պաշտօնեայ արդար , Վեհնդ և դռ
րայն անուն :

Սոցա երկոյցունց քաջալերիչ բար
բառէն կը խրափոռէ Հայաստան և
կը պատերազմի անվեհեր , և լըսն սո
ցա շնորհիւ վերջապէս արեան և ար
տառուաց ծովու վըայ իւր յաղթա
կան դրօշ ծածանելով յաղթութիւն
կը գոռայ :

Եւ օտէն Հայաստան լուսոյ հա
մար նահատակուելը՝ իւրեան փառք կը
համարի , և լուսոյ նահատակաց յիշա
տակը պատուելը՝ պարծանք : Ուստի
Հայաստանեայց Ս . Եկեղեցին այս
տարի ևս Փետրվար 4-րդ փառաւո
րագէս կատարեց սոցա սուրբ յիշա
տակը և սիրտի կատարէ յաւիտեան :

(Հարոհարարութիւն)

ԲԱՆԻ ՄԻ ԽՕՍԻ ԱԶԳԱՅԻՆ
ԴԱՍՏԻԱԲԱՅՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՅ

Աղբերնուս կըթուութեան մասին
ինչ վիճակի մէջ ըլլալը , զոր հիմայ կը
տեսնանք՝ քսան կամ աւելի եւս երե
սուն տարիէն առաջ չեմք տեսնար .
ինչու համար , վասն զի այն դատար

արակութեան և կըթուութեան սէրը
և փապաղը այն միջոցին չկար աղբեր
նուս մէջ . ինչպէս որ հիմայ կայ . սա
կայն և այնպէս տակաւին ազարդիւն ,
և քիչ օգտակար . չտեսմ անօգտակար

Ենօգուտ և անպտուղ է ազգա
յին դատարարակութիւն մը , երբ որ
դատարարակիչ վարժապետը առ իր
պաշտօնն ունեցած պարտքերը կամ
անհոգութեամբ , կամ թիւր ընթաց
քով կը կատարէ , այսինքն փոխանակ
աղբէն իրեն հաւատարեաց տնայապա
հն համար որտորապատելի դանձը , յոյ
սը՝ մատաղ մանկտեայ սիրտերը ու
միտքերը դատարարակելու , աւելի տ
նանց լեզուները կըթելու հոգ կը տա
նի , փոխանակ բարի և կատարեալ ա
ռարկին վարուք իր աշակերտաց օրի
նակ լինելու , շատ անգամ իր զեղն
և ապօրէն կայութեամբ անոնց դե
ռարթիթ բարոյականութիւնը զեղծ
մանց մէջ տապալելու պատճառ կըլլայ
Աղբային կըթուութիւն մի ապարդիւն
կըլլայ , երբոր դատարարակելի ման
կտեայ ծնողքը առ այն ունեցած
պարտքերնին թերեւս կամաւ չը ծա
նալելու կը դարնեն , և այս անգիտու
թիւնս այնքան մեծ յանցանք է , որ
պէս թէ մէկը իր ձեռք իր զաւակը
մեռցնէր : Այլը որ թատրոնի , զբօսան
քի և արբեցութեան համար , և ձիոց
տանց և հանդերձից տէքլոք և ան
պատշաճ զարդուց համար հազարով
տաս հազարով ստակ աւելի յօժարու
թեամբ կը վատնեն քան թէ իրենց
զաւակները « քարը քարի վըայ նստե
լու » անկըթուութեան յանցանքէն ա
ղատելու համար 100-200 զըշ տա
րին վարժապետի և դրքի ստակ տալու :
Իայց ծնողքը ուրկից արդեօք կը սոր
վին սոցա պարտաւելի ընթացք . ուս
կից կառնուն , կտմք տմարդութեան
այս անգութ օրինակը , կը տեսնանք

որ ամէն մօրդ ալ խորին և տխուր լռութեամբ առ այս՝ հաւաքանք մի կարծակէ ի խորոց սրտէ :

Ընելի դէշ և աւելի շարաշար կրկնայ դատախարակութիւն ազգի մը, երբոր անոր երեւելի և ազդեցութեան տէր հարուստ ազգայինքը բանիւ դայն քարոզել կը ցուցնեն հասարակութեան, իսկ արդեամբ անդամ տխարակութեան շոշափելի մութին մէջ ընկղմած կը գտնուին : Թողունք ասել որ շատերը ազգային եկեղեցական եկամտից մէջ անգամ անհաւատարիմ կը գտնուին : Եթէ բաւական զի զրպարտութիւն կը թուի, բարեմիտ ընթերցող, կարդալով որ ժամանակակից օրագիրներու այս մասին գրութիւնները ու չի ուշով կարդաս, նայինք, քանի եկեղեցւոյ երեսփոխան, քանի վարժապետաց հաշարբարձու, քանի թաղականաց և ընկերութեաց արկեղաւորահներ անամբաստան կրնաս գտնալ :

Քիչ մնալ բանանք խօսքերնուս քողը . քանի հատ իւ պարտքը ճանաչող բարեւոք դատախարակեալ հարուստ կարող ես գտնալ ժամանակիս ազգայնաց մէջ, որ իր անարժան տեղ վատնած հարստութենէն, եթէ ոչ անձամբ, դռնէն ձեռն հաւտտարիմ ապաստարաց իր հայրենի գաւն աղքատ և հարստահարեալ գաւառաց տղաղիկ տղոց կը թուութեան և մի այն հասարակ ընթերցման համար գիրքեր և տետրակներ չնորհեր է, ինչպէս՝ Վերական, Հեգերէն, Սաղմոս Եւսեփիք . Գործոց և այլն :

Հոս տեղ կարգ բանիս կըստիպեր որ երկու խօսք ալ երեւելի քաղաքաց ազգային եկեղեցեաց մէջ եղած քարոզչաց ունանք քարոզելու պարագայից վրայ խօսէինք, սակայն մեր նպատակէն դուրս լինելով, ուրիշ ատենի կը թողունք :

Ուրեմն եթէ այս մասին անհրաժեշտ պարտք և կարողութիւն ունենալները իրենց պարտքերէն զրոյցած կը տեսնուին, ինչ պիտոյ է ձեզի ընել

արդեօք, ո՞վ հասարակութեան միտմիտ դասք, վհատել ձեր կարեաց չափ ընելու օգնութենէն . ոչ ոչ . եթէ այսպէս ընելու լինիք, պիտի լսէք Յիսուսէն այն վճիռը, ինչ որ իր աղքատ ու հասարակ աշակերտացն ըսաւ . «Եթէ ոչ տաւելցի արդարութիւն ձեր քան զդպրաց և փարիսեցւոց, ու կարէք մտանել յարքայութիւն (դատախարակութեան) : Ի սենք նաեւ Տիւրոջ հրամանին հետ փիլիսոփայի իւր բառին, որ կըսէ . «Չանշուշտ վճիռ զայս իմաստուն, կալ ի մօր միշտ հաստատուն . զի զոր կարես անձամբ անձին, մի յանձնեցես մերձաւորին : Եթէ զի վերայիշեալ ունանց յաւտուկ պարտադանցութիւնքը լսելով դատախարակութեան մասին, չը կարծենք որ ամէն մէկ ազգային անհատ իր կարեաց չափ պարտքեր չունի, ապա թէ ոչ, անկրթութիւնը աւելի ընդհանրանալով և անսխորժ ձայները ամենին լսելի լինելով կը հետեւին պարտաւելի վեճեր՝ բաժանմունք, նախատինք և արհամարհանք ազգաւ՝ հայրենեօք՝ կրօնիւք և լեզուաւ մի եղած ժողովոյի մէջ : Եթէ կը հետեւի եզրայր եզրօք բարեաց վրայ ցուիլ, շարեաց վրայ ուրախանալ : Եթէ ալ կը հետեւի այն ամենամեծ կորուստը, այսինքն հասարակաց իրաւունքը ստանալիս լինել : Եթէ ալ կը հետեւի ամենայն դատախարակեալ ազգասէր զգայուն սիրտերու վհատութիւն և թմբկութիւն :

Եւ ո՞վ համազգի եղբայր մինչեւ ջերք խաբելով զմեզ այս յետադէմ և կողմնակալ ընթացից թմբկութեան մէջ լինելը չը տեսնենք : Եթէ և յերբ քանիս դատախարակեալ, արդեամբք անդատախարակ ցուցանենք զմեզ :

Եթէ և յերբ խորհեանս ողջաւ նուէր ծերունին ի դիմաց ազգային անխնամ և անպատասխար մանկութեաց գանգատէ . «Ո՞վ որ ի ձէնջ թռչալիս յազաքս մեր, ո՞վ որ վարդապետանոց . ո՞վ որ բան յօժարաւ

ցուցանող կամ յորդորական . ո՞վ որ յերթալն մերում բեռնաբարձ . ո՞վ որ ՚ի դալն մերում հանգիստ . ո՞վ որ տուն կամ թխանոց (կրթութեան) մեզ պատարասեաց :

Իսկանք աչքերնիս ու տեսնալք մեր առաջին և մեծ ընտանիքը , այն է ազգ և հայրենիք . մերժենք սրտեր նուս մէջ տեղի ունեցած անիրաւ շահասիրութեան փափաքը , և ամեն մէկս մեր ունեցած տաղանդներով խնամք տանինք ազգերնուս կրթութեան և յառաջագիմութեան համար :

Այս թիւացքով դուռ քանի կըր նաս յատկէ ու աղաղակէ՝ ուսմանը , հայրենիք , կրթութիւն , լուսաւորութիւն , և այլն : Արդիւնք — Եւ ու չինք . վասն զի պարտ է նախ առնել և ապա քարոզել , որպէս զի արդիւնաւորի ամեն գործ : Ի՞նչ է դատարարականութիւն սրտի , եթէ ոչ զարգացումի սիրոյ առ Ետուած , առ ազգըն և առ մարդկութիւնն . Ի՞նչ է կրթութիւն մտայ , եթէ ոչ լուսաւորութիւն մտայ և ճանաչումն ճշմարտութեան . Գաստիարակէ՝ սիրտը , կրթէ մտքը և ահա կը նորոգի մտնուն ՚ի նորոգութիւն պատկերի և նմանութեան Ետուծոյ :

Երբ որ կրօնեմաս մէկը որ զինքը կրթեալ և սրտի սուրբ զբայմունքներ չունի , անոր մի՞ հաւատարման կիրթ է , կոչո՞ւն , անդատարակ է , բարբարոս է , և այլն , « Օ՛ր ծառ ՚ի պողոյ իւրմէ ճանաչի » :

Հայաստանի մէջ նախնեաց ժամանակ միշտ բարոյական դատարարականութիւնը մտաւոր կրթութեան հետ անբաժան ընթացաւ , ինչպէս կը տեսնենք Ս . Ի ուսաւորչի , Սեծին Ներսիսի , Սահակ Պարթեւի , Սեդրակայ և նոցին աշակերտաց այս մասին ունեցած գեղեցիկ ջանքերը և արդիւնքները :

Եթէ անոնց կրթութեան շէնքն ալ չառ չը տեսնեց , շարունակութիւն չու-

նեցաւ , պատճառը անոնց օգնական Լճգային ձեռքերու թիւութիւնն էր . քանզի , թէպէտ Ս . Ի ուսաւորին ունէր իրեն օգնական զերանելին Տրդատ , մեծն Ներսէս՝ զբարի նախարարս Հայոց , և Սահակ Պարթեւ և իրեն աշակերտքը ունէին զ՝ ուսմ. շարունակ , զ՝ արդան Սամիկոնեան , զՍահակ Բագրատունի , զ՝ ահան Սամիկոնեան և այլն . սակայն վասն անբաղդութեան Հայոց՝ Տրդատին կեանքը կարճեցին խոտաբորտութիւնք նախարարացն ուսման , Սեծն Ներսիսինը՝ աւժութիւն չարութիւնն Պապայ . իսկ Սահակայ Պարթեւի և իրեն օգնական բարերարացն Լճգիս շէնքերը տապալեցին անոնց ժամանակի մատնիչ նախարարաց , երկպառակիչ Սուրմակայ և ուրացող Սասակայ շարունակները : Ուրեմն անհրաժեշտ պարտք է մեզի ամեն մէկ կարգի և աստիճանի հայ որդւոցս ճշմարտիւ ճանաչել դատարարականութեան և կրթութեան մեծութիւնը և ըստ այնմ՝ կատարել մեր պարտքերը : Չըլինի որ ազգերնուս արդի վիճակի մէջ եղած սակաւիկ յառաջագիմութեան վրայ ուրախանալով և չափազանց գոյութիւն տալով զմեզ խաբենք , որ աւելի նախատինք է քան թէ գոյութիւնն : Եւ չըլինի որ չափազանց նախատենք և յուսահատութեամբ վար դարենք , այլ պէտք է բանիւ և արդեամբք քաջալերենք , որով անշուշտ կը հասնինք Լճգային բաղձալի յառաջագիմութե , որ միայն դատարարականութեան և կրթութեան մէջ է : Հասկան , դու , ո՞վ Տեր Յիսուս , որ զճանապարհս մարդկան գիտես , ուղիղ արա՞ զճանապարհս դատարարականութեան և կրթութեան որդւոց Հայաստանի բարեխօսութեամբք և հոյութիւն մերոյ սուրբ Ի ուսաւորչին Գրիգորի , զի մի տիրեցեն ՚ի մեզ ամենայն մեղք անկրթութեան :

Կիրեղ Ս . Պալ
Կաւեան յոյսակէն ,
Ի ԵՍ Ս . անապարի :

Դ Ս . Երոստէմ :

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱՆԱԿԻԹԻԻՆ

ՊԱՏՄԱԿԻԹԻՆ ՆՈՐ ԿՏԱԿԱՐԱՆԻ

Ի Ս. Վարդապետէն Սուրբատեանց յառաքելական Սահման Ս. Յակոբեանց, տապաքրեալ արդեամբք Սահմանեան Կարապետ (Ղայի Սուրբատեան Կարնեցայ ի յիշատակ հոգւոյ նորին և յօգուտ ժառանգաւորաց վարժաւանի Ս. Յակոբեանց)։ Սոյն պատմութիւնը տպուած է մաքուր թղթի վրայ, 330 երեսէ բաղկացեալ և գինն է 7 դրշ, կը պարուհակէ Նոր կտա կարանի պատմութիւնը, ինամով և դատարարութեամբ բազում անգամ յորից Վեհապետեանց և ի Գործոց առաքելոց, բարոյական յորդորակներով հանդերձ, որուն վրայ աւելի ընդարձակ տեղեկութիւն տալու համար՝ արժան կը համարինք տապաքրել այս տեղ իւր յառաջագանը։

Մեր ազգային գործոցները շատ և շատ թերութիւններ ունին, թէ դատաւարութեան եղանակին նկատմամբ և թէ ուսանելոց ընտրութեան։ Մեծ առաւելութիւն և առաջնութիւն կը տրուի երկրորդական ուսանելիքներուն, և ընդհանրապէս, առանց կարեւոր մտադրութեան կը թողնեն այն ուսանելիքները, որոնք առաջին անգամ պիտի գրաւէին դատարարութեան մէջ։ Այն մարդիկը, որոնք լոյսին խորհած են դատարարութեան գինը, քաջ կը գիտեն թէ որչափ իշխանաւոր է այս խառնաշփոթութիւնը։

Քրիստոնէական Արծնի ուսումն, որ իւր բարոյական վնաս և պարզ սկզբն ինքնով գործողական և ընդերական կենաց համար միշտ ազնիւ կամ իսկաւ շքեղ մեր գործոցներուն մէջ, և կամ ուսուցիչ միայն կայ։ Ի՞նչ գիտէ, թէ այս չէ գլխաւոր պատճառն, որ դպրոցական գեղեցիկ յորից պատճառն մի է զամբ և շատ տեղ թէ ուսուցչաց համար և թէ՛ սուս նոցայ։ Չը կայ դպրոցական գերդաստանի անգամ միշտ փոխադարձ սիրոյ և վառահաւանեան այն սուրբ և խորհրդաւոր կապը, որ կը քաղցրացնէ ուսուցչին աշխատանքը և կը բեղմնաւորէ աշակերտի եւեալուն ու ջանքը։ Չը կայ ճշմարտապիտութեան և արդարապիտութեան այն մշտնջող հոգի, որ մանկական հասակէն կը վառէ աշակերտի միտքն ու սիրտը՝ արիւարար պատկերով ամեն մտնութեան և անկրթութեան դէմ։ Չը կայ վերջապետաւոր հոգին, զոր միայն Քրիստոնէական Արծնի ճշմարտութեամբ կարող է դարձուցանել ուսանողին մէջ, և

նոյն տեղից արտաքին գիտութեան կամ հմտութեան։

Արդ՝ կրթութեան և դատարարութեան արդեանքը առատորէն քաղելու և վայելելու համար՝ անհրաժեշտ հարկ է հական գիտութեանց առաջին տեղը Արծնի ուսումն ընծայել, նովաւ սկսանել, շարունակել և աւարտել մարդոց բովանդակ դատարարութիւնը։ Բայց այն վնաս նպատակին հասնելու համար՝ բաւական չէ, իրենեղիզ, կարծիք կարծիք և եթ արեւոյանել Արծնի ուսումը, այլ պէտք Ս. Գրոց կենդանի աղբիւրին, մօտեցնել մանուկները, և այս եղանակաւ զարգանալ նոյն բարոյական ծաղաւը։ Գէտք է քաղուածել Ս. Գրքէն այն ամեն ճշմարտութիւնները, որոնք մանկական հասողութեան և կարողութեան վերջին և որոնք անհրաժեշտ են նոյն քրիստոնէական և բարոյական կենաց զարգացման համար։

Այս է՝ Քրիստոնէական Արծնի հմտ և մօր ծառա ուսուցչաց հասուն խորհուրդը, և այն իսկ նարատակաւ յօրինուած է ներկայ Երկաթիւթութիւնը, որուն մէջ պատմական ձեւով ամփոփուած են Նոր Արծնի արտաքին աստուածայն ճշմարտութիւնները, հոգեւոր մարդը և դիւրինաց յորդորակներով։

Թէեւ Նոր Արծնի արտաքին պատմութեան քանի մի տեսակ հրատարակութիւններ կան, բայց մենք մասնաւորապէս հետեւած ենք 1862ին Թիֆլիզի մէջ տեղական բարձրագոյն հրատարակուած Ղապաղցիներ, որ քանի այսպիսի վերնագիր — Սքաւան Պատմութեան Հայ ազգայն և աղջկան համար, աշխատ. Պ. Ս. — Եւ տեսն այն տեղի վրայ պարտք կը համարինք մատուցանել Աշխատաւորողին մէջ շնորհակալութիւնը, վրատակներով, որ մեր Աշխատող Քաղկեդոնի և Ղապաղցի երկրորդ արտաքինութեան ժամանակ, առանց նկատողութեան չը թողուր մեր սոյն հրատարակութեան մէջ գտնուած ճշտութիւնները և յաւելուածները։

Ներկայ երկաթիւթութիւնը, տարիներով մեր ուսուցչութեան ժամանակ, Քրիստոնէական Արծնի դատական հրահանգ եղած է մեր ձեռքը, որոյ դատաւարութեան համար մեր ընտրած ուսուցման միակ եղանակն է եղած՝ նախ ընդարձակօրէն բաւարարելով պատմիչ, և ապա ազնիւն աշակերտներին, որ մտադրութեամբ կարգան, պատարաստեն, և ինքեանք ևս բանիւ բերանոյ պատմեն, իսկ աւել ընդ Ղապաղցիքը աւարտելէն վերջ՝ աւետարանական խմբակներուն վրայ համաւար շարադրանքներ դրել աւարտ որքանքած ենք, լեզու ձայնիւ կարգաւով թէ՛ ինչ զգալի օգուտներ տեսած ենք այս եղանակին մէջ կը թողնենք որ իւրաքանչիւր դատաւար ինքնին փորձէ, տեսնէ և վայելէ։

Քաղցր յայտ մի կը քաջալերէ և կը մոխթարէ զմեզ, որ այն աւետարանական Պատմութիւնը, դպրոցական Ղապաղցիք լինելով հանդերձ, կարող է նա և բարեպաշտ Գերդաստաններու մէջ ընթերցանութեան շահաւետ գիրք լինի։ Երանի թէ պատկուէր մեր այս յոյսը, և այնուհետեւ առաւել քան զնախնի վարձաւորուած կը համարենք զմեզ մեր սոյն ամենադոյն աշխատանոց համար։

ԳՊՐԶ ԼԷՖԻՕՇԱՏԷ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ
ՊԻՐ ՍԷՆԷԼԻՔ ԻՐԱՏ ՎԼԷ ՍԵՍԵՐԻՖԻՆԷ

1870	ՎԱՐԻՏԱԹ	Ղ- .	Փր	Ղ- .	Փր
Յո-ն. 1	Իւչ պուչուք տէյրմէնէրին պիր սէնէլիք իճար լէրի պաքօնթրաթօ	26700			
"	Քուքուլօ սույու իճարը	1100			
"	Պօղոս վարդապետին պահճա իճարը	325			
"	Հօճա Սիմէօն քօնաղլնըն օտայ քիրալէրի	410			
"	Թիւթիւն քիրասը թէրղի Ղարաամսօտան	207			
				28,742	
"	Սէնէյի սապրգ դիմէմաթլէրտէն թահսիլ	6112	1/2		
"	Վանքըն թէքէ վէ օղլաք սաթըլնտան	2182			
"	" Սիւտ իճարընտան	1200			
"	" Իւչ պահճա իճարլէրինտէն	920			
"	" Արբա, պույտայ, եաղ, վէ հարնըպ բարասը	2225			
"	Սէնէյի սապրգտան սանտըքտայ մէվճութ աքճէ	20,944			
				33,583	1/2
	Ելալնըղ ալթմըշ իքի սլին՝ Իւչ եիւղ՝ իկիրմի պէշ՝ ղուբուշ իկիրմի բարա տըր			62,325	1/2

ԵԿԵՂԵՑԻ ԻԼԷ Ս. ՄԱԿԱՐ ՎԱՆՔԸՆ

ԻՃՄԱԼ, ՏԼՖՏԼԻԻ ՏԻՐ 1870 ՍԷՆՏԵՄԵՐ

1870	ՄԵՍԻԱՐԻՖԱԹ	ՂՂ.	Փր	ՂՂ.
Յուլի. 1	Պիր սենե զարֆընտայ կարդաւոր, վարժապետ վէ ֆաբրիկէրէ վէրիլէն մահիլէ	14705		
"	Կերէք էպիլյէլէրէ կերէք վարժատունայ վէ սայիր բերէքէնտէ մէսարիֆ պամիւ ֆրէդաթ	11334	1/2	
"	Տամար բուսու մաթը լէն	682		
"	Օլմէ մաթտէ գալան սքաճէ սէնէյի սապըքտան	5199		
"	Պաշ բուշար էպիլյէսիլնէ սարֆ օլան	9348	1/2	
				41269
"	Ալլան 18 սըհաթ սու իլլն վէրիլէն	9000		
"	Վանքըն էպիլյէլէրիլն թամիրիլնէ	1650		
"	" Բերէքէնթէ մէսարիֆի	295		
"	" Նազըրըզը իլլն Յոհանէս Շահընեանէ	1000		
"	" Տէյիրմէնլէրիլնէ մէսարիֆ	547		
"	Գալիճի տէյիրմէնլէրիլնէ պաքայէ	1800		
"	Սանաբգտա մէվճուլթ սքաճէ	6764	1/2	
				21056 1/2
	Լալընըզ ալթմըշ իքի պիլն իւշ եիւղ՝ իկիրմի պէշ ղուրուշ իկիրմի քարա տըր			62325 1/2

ԴԵՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆՔ

Ս. Մթուշոյ միաբան Լրժ. Յովհաննէս վարդապետ Բաղէան Եղթա. մարցի Բամասկոսի տեսչութեան պաշտօնիւ այս տեղէն մեկնելով և Պետրոս հասնելով նաւակ կը նստի. քանի մի անձանց հետ ելանել ՚ի ցամաք Օոլի սաստիկ խռոված և ալեկոծուած լինելով՝ նաւակը կընկզմի։ Չորս անձինք իսպառ ծովամոյն կը լինին, իսկ Յովհաննէս վարդապետն լողալու վարժ լինելով իւր անձը կ'ազատէ և ցամաքը կ'եկնէ։ Իւր տաշնապետալ վիճակին մէջ՝ կ'ազատէ որ զինքը Հայոց վանքը տանեն։ Հռովմէական հայ մի կը ներկայանայ Հռովմէականաց վանքը տանելու համար, բայց երբ կըստուգէ որ վարդապետը Հռովմէական չէ, կը թողու և կը հեռանայ։ Մի կայր մոլեռանդութիւն, ինչպէս դիւրաւ կը շիջուցանեն քրիստոնէական մարդասիրութեան և հայկական եղբայրսիրութեան քաղցրիկ և բնական զգացմունքները։ Սինչ այս մինչ այն, լուր կ'առնու Պետրոսի մարտատան ռեզանսուսը Պոլսեցի Սեծ. Յակոբ Եղան և իսկոյն ծառաներով հանդերձ կուգայ և վարդապետը իւր տունը կը տանէ։ Սոյն Եղին Լայազդին վարդապետի հաղուստները կը փոխէ և ամեն իւր նամք և հոգացողութիւն գործ դնելով ամեն փնասակար հետեւանաց առաջն կ'առնու։ Սոյն միջոցին կաճապարէ նմանապէս Պետրոսի վանաց տեսուչ Լրժ. Սոլիսէս վարդապետն կ'եմբիւրէկէան և իւր միաբանակից եղբայրն կ'ազդուրեալ վիճակի մէջ գտնելով և մեծ գոհունակութիւն մատուցանելով Սեծ. Յակոբ Եղային՝ կ'առու Լայոց վանքը կը տանի։

ԾԱՆՈԹՄԱՌՆՔ

1. Սինչեւ ներկայ թուականը խիստ մեծ դժուարութեանց կը հան-

դիպենք Սեծը կանոնաւորապէս մեր Գաւառական Սեծ. Բաժանորդներուն հասցընելու համար, վասն զի ցամաքային փոստաները կանոնաւորուած չէին և Սեծի ամսատետրերը սովորաբար ճանապարհորդաց ձեռամբ կը դրկուէին։ Եյս տարի Յուպլէի ցամաքային փոստայի տեսուչը, Լմեն, Սրբազան Պատրիարքի խնդրանք, յանձնառու եղաւ ընդունիլ Սեծի ամսատետրերը և ազատովապէս դաւաճական բաժանորդներուն հասուցանել։ Աւտի ներկայիւս կը ծանուցուի մեր Գաւառական Բաժանորդաց, որ այսուհետեւ Սեծը ցամաքային փոստայի իրենց ձեռքը պիտի հասնի։ Հետեւապէս, եթէ բաժանորդ գրուելու փափագողներ ևս կան, թող բարեհաճին իրենց անունը, մականունը և քաղաքի անունը գրով հաղորդել Սեծի խմբագրութեանը, որ ՚ի վսնս Ս. Յակովբէանց Արուստաղէմ։ Սեծի տարեկան բաժանորդագրութեան գինն է, ըստ առաջնոյն, երկու տրծաթ Սեծիտիէ հանդերձ ճանապարհի ծախքով, կանխիկ վճարելի։

2. Ս. Մթուս փափաքելով ընթերցասիրութիւնը և աւսումնասիրութիւնը տւելի դիւրամատչելի ընել թէ՛ ընդհանրապէս ազգայնոց մէջ և թէ՛ մասնաւորապէս դպրոցաց՝ իւր տպարանէն ելած գրեանց գիները ըզդուի կերտով իջեցուց, տւելի բարոյական շահը իրեն նպատակ բռնելով քան թէ նիւթականը։ Յանկալով հաղորդել մեր ազգայնոց Ս. Եթուշոյս այս նոր և շահաւետ անօրէնութիւնը՝ կը հրատարակենք ահա Գրոց ցանկը, իւրաքանչիւրն իւր արժողութեամբ հանդերձ, ինչպէս որ պիտի վտճառուին ՚ի Ս. Երուստաղէմ և ՚ի Պոլիս Ս. Մթուշոյ դրոտանցմէջ։

ՅՈՒՑԱԿ

ՏՊԱԳՐԵԱԼ ԳՐԱՅ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ
ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԱԹՈՌՈՅ ՍՐԲՈՅ ՅԱԿՈՎԱԲԵԱՆՅ
ԵՒ ԱՐԺԱՂԱԹԻՒՆԷ ՆՈՑԻՆ
1871 • ՅԵՐՈՒՍԱԼԵՄ

Պ.	Փ.		Պ.	Փ.
		Աղթաղից Արարան տեղացի աշխարհիկ լեզուաւ, յօրինեալ բարեպաշտ ուխտաւորաց համար . Պարթեւաշար .		
		Անուրջը 'ի Սիօն	5	20
		Առաքինութեան ճամբան, կամ Մենտոր մանկանց, դպրատանց տղայոց համար իսկաւ կրթիչ և դրօնեցուցիչ գիրք մի է, գեղեցիկ պատմութիւններով	7	
		Աւետարան	6	
		Աւետարան ճաշու	55	
		Բանաստեղծիւն Աշակերտութեանց մէջ, Բացատրութիւն Հրաժարման և զղջման և առաւօտեան երգոց լշարհաւորն .	1	
		Դարձը Առաքելոց	6	
		Գործ ոսկեղնիկ Ստանէլ Ռաբբի հըրբի, աշխարհիկ լեզուաւ	6	
		Գովասանք, Նոր պիպ	6	
		— Նոյնն' Հին պիպ	4	
		Եղիշէ	4	
		Երեւոյթ կրկն	2	20
		Եփրեմ խաւին, Ե. Տէպ	7	
		Զանազանութիւն հինգ դարուց, Պատմութիւն հին և նոր կառնարանաց, Տաճիկերն լեզուաւ, Պոգոն Պատրիարքի, Երեք հասարակ մեկտեղ	7	
		Թանգարան խրատու, Պոգոն Պատրիարքի, Գ. Տէպ	7	
		Թափօրի տետրակ՝ Տաճիկն Սուրբ Յուրութեան Տաճարին մէջ կատարուած Թափօրներու արաբագրութիւններուն վրայ	60	
		— Նոյնն' Շաքալիան	18	
		Թափօրի տետրակ, Ս. Յակոբայ Եկեղեցւոյ մէջ կատարուած Թափօրներուն	5	
		— Նոյնն' Շաքալիան	2	20
		Թափօրի տետրակ, Ս. Յակոբայ Եկեղեցւոյ մէջ կատարուած Թափօրներուն	4	
		Թաւարանութիւն		5
		Ժամագիրք . խաղաղ		20
		Ժամագիրք Ատենի		80
		Խորհրդածութիւն Սրբազան Պատարանի, արարեալ արդոյն Ներսիսի Լամբրանց		10
		Խորհրդատեր Սրբայ Պատարանի		10
		Սրտակաղիւր հոգեշահ բանից		6
		Կենսագրութիւն Բաղդաւայ, աշխարհիկ լեզուաւ		2
		Համապատուութիւն Երկրատեսն Առաքելոց, հանդերձ յաւելումով, Գ. Տէպ		4
		Հայիկ վերաց. Չափարկութիւն Եօթն մահացու մեղաց վրայ		6
		Հեղեթէն, խաղաղ		50
		Հեղեթիս և Մարիամ. վեպ կրթական աշխարհիկ լեզուաւ		2
		Հրահանգ սիրոյ		20
		Հրահանգ սիրոյ		5
		Հրահանգ սիրոյ և Երայի կաթուղիկոս Աղուանից		6
		Ճառ Հաղորդութեան		4
		Ճառաստանութիւն տաճարն		5
		Մանկագրութիւն նախնեաց		6
		Մատթէոս Առաքելոց, հանդերձ ծախսութեամբ		14
		Մեկնութիւն Թղթոյն Եփեսացոց		25
		Մեկնութիւն Յայտնութեան Յովհաննաւ աւետարանչի, 'ի Ներսիսի Լամբրանց		10
		Միկայիլ Ասորոյ Ժամանակագրութիւն Յովհաննէս կաթուղիկոս, Պատմութիւն Հայոց, Նոր պիպ		46
		Յովհաննէս կաթուղիկոս, Պատմութիւն Հայոց, Նոր պիպ		40
		Յովհաննէս գեղեցիկ		10
		Նորիկ		14

ՃԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ

Ամէն գրքի հասարակ խաղաղ 100 խաղաղ աւելի է հասարակ խաղաղը :
 Նոյնպէս ալ ուրիշքը 10 զուր աւելի գին ունի :
 Սիւնի պիպի ծախումն այս գիրքներէն եղանակաւ հինգերորդ մեծագինն հինգ զուր հաղանելով :

Ն.	Փ.	Ն.	Փ.
Նշխարք Հայ Մատենադարան	—	Սաղմոս , Մեծագիրք	8
Պատմութիւն Թաթարաց	2	Սաղմոս , փոքրագիրք	5
Նոր ընթերցարան	5	Սինն կաղմեալ 1836 թուականէն մինչեւ 1870 . տարեկանը	40
Նոր կտակարան	12	Ստորագրութիւն Երուսաղէմի	20
Ողբերգութիւն 'ի մեծն Ներսէս	4	Տանկել , Տեղագրութիւն Երուսաղէմի	5
Ուխտ հայրենասիրի	1	Տարեւր խնամատիրութեան . թարգմանեալ յատկական լեզուէ	6
Ուսումն բարուց . թարգմանեալ յատկական լեզուէ	18	Տեսչութիւն հովուական	8
Ուսումն արամեացանութեան . թարգմանեալ 'ի գաղղիերէն լեզուէ	5	Տրամաբանութիւն , Պատուելի Գրիգորի Փէշաբանդեան	18
Պատմութիւն Ս . Գրք , աշխարհիկ լեզուաւ , Դպր ստան աղոյց համար	8	Տօնացոյց	14
Պատմութիւն Ս . Երուսաղէմի	8	Փոխասաց մանկանց	6
Պատմութիւն Ս . Լուսաւորչի Տաճիկերէն	4	Քերական	20
Պատմութիւն Հայոց համալուս , Դպրոցաց համար	6	Քերականութիւն Հայերէն	6
Պատմութիւն Նոր կտակարանի , բարոյական յորդորակներով	7	Քերականութիւն Գաղղիերէն—Հայերէն	5
Սաղմոս , Միջին	6	Քրիստոնէական համալուս , Հայերէն և Արաբերէն	2
Սաղմոս , խորագիրք	12	Օրացոյց	1

112

Յ Լ Ն Կ

Փ Ե Տ Ր Վ Լ Ը Ր

Արմեն Պետրոս .	25
Սուրբ Տեղեաց խնդիրը .	30
Լ զյս և Օտարացում .	37
Քանի մի խօսք ազգային դաստիարակութեան վրայ .	40
Նոր հրատարակութիւն — Պատմութիւն Նոր Կտու կարանի .	43
Յուդակ ծախուց և արդեանց Կիսրոսի վանաց .	44
Ճամանակագրականք . — Օտանուցմունք .	45

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՔ

- Ա. Սիօնը ամսէ ամիս կը հրատարակուի 24 երեսէ բաղկացեալ մէկուկէս ութածալ թղթով :
- Բ. Տարեկան գինն է երկու արծաթ Մէճիտլիէ , հանդերձ ճանապարհի ծախքովը կանխիկ վճարելի :
- Գ. Զատ տետրակ առնել ուզողը , պէտք է ամեն մէկ տետրին շորս գա. հեկան վճարէ :